IOAN MILICĂ

RECURSUL LA METAFORĂ ÎN OPERA ŞTIINŢIFICĂ A LUI SEXTIL PUŞCARIU

Natura difuză a semiozei metaforice a trezit pasiuni vii în lumea oamenilor de ştiinţă. Adversarii metaforei consideră că metafora este o piedică în calea cunoaşterii şi exprimării ştiinţifice, deoarece

> „contaminează înţelesurile precise şi stabile pe care ştiinţa încearcă să le descopere dincolo de cuvintele la care recurge. Această contaminare metaforică compromite investigaţia ştiinţifică şi integritatea raţionamentului deductiv atât de des folosit în teoriile şi explicaţiile ştiinţifice. Deşi metafora poate avea rol euristic în descoperirea ştiinţifică timpurie, ştiinţa matură ar trebui să evite cu orice preţ metafora" (Gibbs 1994, p. 170).

Pe de altă parte, în concepţia partizanilor metaforei, ea este „un ingredient vital al gândirii şi comunicării despre lumea observată ştiinţific" (Brown 2003, p. 188). Departe de a fi „simple ornamente sau figuri de stil periculoase şi înşelătoare", metaforele sunt elemente constitutive ale cunoaşterii şi exprimării ştiinţifice (Gibbs 1994, p. 171).

Divergenţa de puncte de vedere semnalează că, de-a lungul istoriei ştiinţelor, metafora a devenit obiectul unui proces de intenţie caracterizat de Umberto Eco (1983) drept „scandalul metaforei".

> „Cercetată în strânsă legătură cu limbajul verbal, metafora devine, fie şi numai într-un cadru lingvistic, motiv de scandal pentru că, de fapt, ea este un fenomen semiotic permis de aproape toate celelalte sisteme semiotice" (Eco 1983, p. 218).

Întrucât analiza dosarului compilat de-a lungul vremii în scandalul metaforei se află cu mult deasupra intenţiilor prezentării de faţă, ne mărginim, în cele ce urmează, să ne aplecăm atenţia asupra primului volum al sintezei lui Sextil Puşcariu, *Limba română*. *Privire generală*, întrucât lucrarea oferă un bogat material ce susţine ideea că metafora este o componentă esenţială a discursului ştiinţific.

Sextil Puşcariu a fost, după cum însuşi admite, un adept al „stilului ştiinţific colorat" (Puşcariu 1976, p. 10). Pentru a înţelege ce este „stilul ştiinţific colorat" şi, mai ales, pentru a afla de ce lingvistul, în calitatea sa de om de ştiinţă, a simţit nevoia de a căuta o formulă menită să creeze distanţă faţă de un model discursiv ştiinţific recunoscut şi respectat în epoca redactării volumului *Limba română. Privire generală*, nu avem decât să dăm ascultare următoarei confesiuni:

> „Necunoscându-ţi cetitorii, nu ştii cât de elementar trebuie să fii în expunerile tale şi cât trebuie să te restrângi mai ales în întrebuinţarea termenului tehnic, care se impune totuşi din cauza scurtimii şi preciziunii sale. Sforţarea intelectuală pe care o cere înţelegerea lui poate fi înlesnită prin imagini, analogii şi figuri evocative. Dar, observă cu

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

dreptate K. BÜHLER – el însuşi un maestru al stilului ştiinţific colorat –, chiar cele mai potrivite imagini, adesea indispensabile pentru o mai bună înţelegere, după ce au adus servicii, trebuie înlocuite prin noţiuni" (Puşcariu 1976, p. 10).

O lectură atentă a fragmentului relevă că stilul ştiinţific colorat pune în tensiunea unei ecuaţii *raţionamentul* şi *imaginea*, *noţiunea* şi *figura*, *termenul tehnic* şi *cuvântul plastic*. „Culoarea" este ingredientul expresiv menit să faciliteze înţelegerea, adică să moduleze, pentru conştiinţa receptorului, transparenţa noţiunilor şi termenilor cu care operează ştiinţa, să uşureze transferul conceptual şi terminologic (să înlesnească „sforţarea intelectuală") şi să fixeze ideile. Această materializare, în şi prin imagine, a abstracţiunilor ştiinţifice pare concepută aidoma mişcărilor de flux şi reflux. Revărsarea de culoare este urmată de retragerea apelor discursului în matca noţiunilor. Altfel spus, imaginea este raţionalizată. După ce şi-a îndeplinit datoriile de ordin expresiv şi ilustrativ, ea trebuie să lase locul raţionamentului. Prin plasarea imaginii pe orbita de satelit luminos al raţionamentului, natura obiectivă şi precisă a expunerii ştiinţifice este restaurată. Raţionamentul rămâne cheia de boltă a demersului ştiinţific, iar noţiunea, temelie a raţionamentului. Astfel, omul de ştiinţă îşi păstrează intactă probitatea, chiar dacă a creat în mod voit impresia că se îndepărtează, prin „culoare", de rigorile tehnice ale stilului ştiinţific. Transpusă în termenii stilisticii lui Tudor Vianu o astfel de descriere permite formularea ipotezei că în discursul ştiinţific metafora are caracter tranzitiv. Urmându-l pe Tudor Vianu (1968), pentru care orice act de comunicare verbală este alcătuit dintr-un nucleu al comunicării şi o zonă expresivă, se poate comenta că, în expunerea ştiinţifică, metafora lărgeşte zona expresivă a comunicării, dar nu în detrimentul nucleului comunicării, ci în favoarea acestuia. Cu alte cuvinte, metafora nu conotează reflexiv nucleul comunicării, ci îl denotă tranzitiv, astfel încât metafora ştiinţifică nu dezmărgineşte universul descris de omul de ştiinţă, ci îl plasticizează (Blaga 2011, p. 349–354). De altfel, în *Estetica* sa, Tudor Vianu semnalează că ştiinţa şi arta configurează moduri distincte de cunoaştere asupra lumii[1]. Omul de ştiinţă ordonează fenomenele prin recurs la noţiune, construct esenţial, despovărat de elementele individualului, în timp ce artistul caută să dezvăluie lumea graţie individualităţii *imaginii*, construct care nu sacrifică specificul obiectului supus cunoaşterii. Prin valorificarea acestei opoziţii între *noţiune* şi *imagine*, se poate afirma că în opera ştiinţifică a lui Sextil Puşcariu metafora (imaginea) conferă plasticitate, adică relief expresiv, consideraţiilor de ordin abstract (noţional).

[1] „Ştiinţa nu este altceva decât întreprinderea spiritului care îşi propune să limpezească şi să ordoneze icoana confuză a lumii, aşa cum ea apare în mod nemijlocit şi naiv în conştiinţă. [...] Dar pentru a obţine o astfel de icoană ordonată a lumii, ştiinţa se hotărăşte la un sacrificiu, şi anume la eliminarea caracterului sensibil al lucrurilor, reţinând numai trăsăturile lor esenţiale şi comune. Imaginea este astfel înlocuită cu noţiunea abstractă. Dacă ştiinţa ar menţine individualitatea lucrurilor dată în imagine, constituirea claselor şi legilor generale ar deveni imposibilă. [...] Arta nu lucrează cu noţiuni, ci cu imagini. Chiar atunci când ea trebuie să folosească noţiuni, ca de pildă în literatură, ele nu sunt decât simple materiale, care prin felul în care sunt compuse ajunge să reconstituiască o imagine individuală. Se poate spune în adevăr că arta rămâne în toate împrejurările ordonarea lumii ca imagine" (Vianu 2010, p. 120–121).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

Consideraţiile lui Puşcariu asupra raportului *raţionament – imagine* prezintă importanţă sub cel puţin trei aspecte. În primul rând, este impusă ideea că, în ştiinţă, plasticitatea exprimării nu ţine de sfera raţionamentului, ci de planul argumentului retoric. În al doilea rând, se subliniază că, în discursul ştiinţific, retorica imaginii are resorturi de ordin *cognitiv*, întrucât se înlesneşte „sforţarea intelectuală" şi *explicativ*, deoarece „colorarea" contribuie la înţelegerea abstracţiunilor. În sfârşit, este accentuat caracterul deliberat, voluntar, al recursului la imagine. „Datoria lingvistului" – comentează S. Puşcariu (1976, p. 9) înainte de a problematiza rolul imaginii în expunerea ştiinţifică – „este să apropie din nou, printr-o prezentare *plăcută* şi *limpede*, pe cetitor de problemele lingvistice". *Limpede* este atributul raţionalităţii, *plăcut* este atributul figurativităţii.

Printre rânduri se simte suflul unui mod inovator de a concepe condiţia imaginii în discursul ştiinţific, prin profilarea unui statut diferit al imaginii faţă de cel fixat în paradigma de la finele veacului al XIX-lea. Tehnicismului promovat de Şcoala Neogramatică în care, de altfel, s-a format, Sextil Puşcariu îi opune, la nivelul tehnicii de expunere ştiinţifică, un imagism viu şi colorat. Dovezile îndepărtării retorice de canoanele „stilului ştiinţific" impus de neogramatici le aflăm, în *Limba română*, aproape în fiecare pagină. Amintim, pentru ilustrare, o secvenţă memorabilă pentru forţa ei imagistică şi emblematică pentru fineţea de spirit a autorului:

> „Cei ce am crescut la şcoala neogramatică ne-am deprins să admirăm prea mult unitatea limbii şi regularitatea ce o stăpâneşte. Ne-ar plăcea s-o lăsăm să treacă pe dinaintea ochilor noştri ca pe o trupă de soldaţi disciplinaţi. Atlasele lingvistice ne introduc acum în curtea cazărmii, unde vedem şi sforţările îndelungate ale comandanţilor de a introduce disciplina şi unde asistăm la mişcările greşite ale soldaţilor. Lingvistul nu trebuie să se mulţumească cu spectacolul edificator al defilării, ci trebuie să cunoască şi ceea ce s-a petrecut înainte ca unitatea relativă a limbii comune să fi fost atinsă, să cunoască şi încercările continue ale omului de a pune graiul său în consonanţă cu limba colectivităţii; el trebuie să treacă pe la cazarmă, unde există sancţiuni pentru cei nedisciplinaţi" (Puşcariu 1976, p. 30).

A concepe cercetarea limbii în termenii defilării militare şi ai vieţii de cazarmă este, fără îndoială, un artificiu retoric ingenios pentru a dezbate chestiunile de fond ale ştiinţei limbii, atât cele de ordin teoretic, precum schimbarea în limbă sau opoziţia limbă-vorbire, redată ca şir de contraste (unitate/regularitate – diversitate/iregularitate), cât şi cele de ordin metodologic, precum deosebirile între inspecţiile sistematice comandate de generalii neogramatici şi instrucţiile de teren supravegheate de comandanţii geografiei lingvistice.

Complexul de corespondenţe menite să întreţină tensiunea *noţiune – figură* asigură coeziunea conceptuală şi semantică a expunerii. Cititorul face cu uşurinţă asocierile: LINGVISTUL este aidoma unui COMANDANT, LIMBA asemenea unei TRUPE MILITARE, UNITĂŢILE LIMBII sunt precum SOLDAŢII, modificarea lingvistică este semn de INDISCIPLINĂ, CAZARMA este LOCUL în care apar modificările, iar SCHIMBAREA ÎN LIMBĂ este SANCŢIUNEA primită de soldaţii indisciplinaţi. Exemplul con-

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

firmă observaţia că prin mijlocirea metaforei ştiinţifice se „stabilesc corespondenţe sistematice între două domenii noţionale” (Herrman 2013, p. 39), LIMBĂ şi INSTRUCŢIE MILITARĂ în cazul de faţă.

Fără a ştirbi ingeniozitatea retorică a lingvistului, se cuvine totuşi să arătăm că metaforele militare fac de multă vreme parte din arsenalul argumentativ al oamenilor de ştiinţă.

Într-un prim plan de relevanţă, pertinenţa retorică a metaforelor militare trebuie pusă în legătură cu deprinderea umană de a imagina disputele verbale ca nişte confruntări armate (Lakoff–Johnson 2003, p. 5). În vorbirea cotidiană, metafora conceptuală DISPUTA E O LUPTĂ este curent pusă în scenă prin reflectări figurate diverse. COMBATANŢII se înarmează cu idei şi cu vorbe. Ei atacă POZIŢIA discursivă a celuilalt sau îşi apără propria poziţie, folosind STRATEGII DE ATAC sau de APĂRARE.

Potenţialul polemic al discursului ştiinţific favorizează actualizarea conceptualizării DISPUTA E O LUPTĂ. În definitiv, SAVANTUL este un COMBATANT[2] care porneşte o CAMPANIE[3] împotriva unui ADVERSAR. ARMELE[4] sale sunt ideile şi limbajul. Pentru a câştiga LUPTA[5], omul de ştiinţă trebuie să se afle într-o continuă perfecţionare:

> „Farmecul cercetării ştiinţifice nu-l dă a f l a r e a, c i c ă u t a r e a luminei, iar străduinţa noastră de fiecare clipă trebuie să fie *perfecţionarea armelor cu care combatem întunerecul* [subl. n.]” (Puşcariu 1976, p. 3–4).

Într-un al doilea plan de relevanţă, conceptualizări de tipul DISPUTA E O LUPTĂ trebuie corelate, în retorica discursului ştiinţific, cu scheme imagistice, scenarii cognitive şi modele teoretice impuse de pionierii ştiinţei. De exemplu, savanţii secolului al XIX-lea, precum naturalistul Charles Darwin, au avut contribuţii capitale la impunerea şi conservarea în imaginarul ştiinţific modern a unor reliefări simbolice emblematice, precum *lupta pentru existenţă*. În timp, conceptualizări precum VIAŢA E O LUPTĂ sau VIAŢA E O COMPETIŢIE (O CURSĂ) (Al-Zahrani 2007) au fost preluate şi prelucrate de alte generaţii de specialişti în ştiinţele naturale sau au fost adoptate şi adaptate specificului altor discipline mai mult sau mai puţin îndepărtate de aria ştiinţifică în care îşi are originea un anumit edificiu conceptual (Baldwin 1909). Notând că circulaţia noţiunilor şi termenilor de la o ştiinţă la alta este o rea-

[2] „Titu Maiorescu, *luptătorul cel mai bine înarmat împotriva şcoalei latiniste* [subl. n.], îndreptându-se împotriva uşurinţei cu care era adoptat neologismul, devenea el însuşi purist” (Puşcariu 1976, p. 389).

[3] „Împotriva întrebuinţării excesive şi neîngrădite de nici un scrupul tradiţionalist a neologismului în zilele noastre [...] s-au ridicat iarăşi glasuri mai mult sau mai puţin competente care au pornit o **campanie antineologistă** în presă şi prin broşuri” (Puşcariu 1976, p. 392).

[4] „Cu cât un lingvist are cunoştinţe fonetice mai ample, cu atât e mai bine *înarmat* [subl. n.]” (Puşcariu 1976, p. 60).

[5] „[...] spre a pătrunde în tainele limbii, *nu trebuie să ne înarmăm cu tehnica logicianului şi cu mijloacele de investigaţie pe care ni le pune la dispoziţie psihologia* [subl. n.], ci să încercăm să ne transpunem în mentalitatea subiectului vorbitor” (Puşcariu 1976, p. 127–128).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

litate incontestabilă, e important să observăm că în această mare trecere cuvintele şi ideile pot primi, prin metaforizare, alte identităţi. Se poate, deci, discuta despre existenţa a două tipuri de capital metaforic vehiculat în ştiinţă. Avem, pe de o parte, metafore care tind să se generalizeze şi, pe de altă parte, metafore particulare, specifice unui autor, unei şcoli de gândire ştiinţifică sau unor grupuri de ştiinţe.

Metaforele generale formează un bazin comun exploatat, în diverse grade, în toate ştiinţele. Datorită vechimii şi statorniciei lor, astfel de metaforizări tind să se convenţionalizeze (Gibbs 1994, p. 173) şi devin parte constitutivă a cunoaşterii şi comunicării ştiinţifice. Din această clasă fac parte orchestraţii metaforice foarte complexe, precum *metafora organismului* sau *metafora mecanismului*, ambele cu rădăcini în gândirea antică şi cu irizări deosebite de la o epocă la alta. Când Sextil Puşcariu vorbeşte despre *organismul limbii*[6] sau despre *lupta cuvintelor pentru existenţă*[7], lingvistul valorifică, pe de o parte, în tradiţia retorică a discursului ştiinţific din veacul de aur al istorismului şi organicismului lingvistic, strălucit reprezentat de savanţi precum Wilhelm von Humboldt sau Friedrich Schlegel (Morpurgo Davies 1998, p. 83 şi urm.), şi, pe de altă parte, exploatează achiziţiile naturalismului lingvistic, ivite din matca evoluţionismului darwinian. De altfel, în literatura de specialitate a fost deja remarcat că Ch. Darwin însuşi recurge la analogia organism viu = organism lingvistic – „Dar, de fapt, o rasă, ca şi dialectele unei limbi, nu prea poate avea o origine distinctă” (Darwin 1909, p. 53) –, preluând, din necesităţi retorice, unele din matricele conceptual-terminologice ale fondatorilor lingvisticii comparativ-istorice, spre a le fructifica în apărarea tezei evoluţiei (Alter 1999). Prin August Schleicher, concepţia lui Darwin este aşezată la temelia naturalismului lingvistic[8] şi se suprapune peste concepţia organicistă, de factură romantică, a părinţilor lingvisticii comparativ-istorice.

Deşi formulări de tipul

> „Limbile sunt organisme naturale; ele nu au fost niciodată supuse voinţei omului, au crescut şi s-au dezvoltat după legi determinate, au îmbătrânit şi au murit. Ca atare, ele se supun aceloraşi fenomene pe care le cuprindem sub numele de «viaţă». Drept urmare, ştiinţa limbii este o ştiinţă naturală, iar metodele ei sunt în genere aceleaşi ca ale oricărei ştiinţe naturale” (Schleicher 1869, p. 21–22)

au fost ulterior demise, iar „concepţia de organism viu pe care o aveau unii despre limbă” a fost discreditată („Azi nu mai sunt mulţi care să creadă acest lucru” –

[6] „Îmbogăţirea normală a limbii se face prin valorizarea elementelor vechi, *printr-o necurmată împrospătare a celulelor din organismul viu al limbii* [subl. n.]” (Puşcariu 1976, p. 398).

[7] „[...] de cele mai multe ori *lupta pe viaţă şi pe moarte* [subl. n.] se dă între cuvintele vechi şi cele nouă” (Puşcariu 1976, p. 194); „Alteori – ca în cazul lui *faţă* şi *obraz* – lupta între cei doi termeni e în plină desfăşurare” (Puşcariu 1976, p. 275); „De la slavii de sud ne-a venit şi *gleznă* (harta 9), *gât* (harta 7) şi probabil şi *burtă* (harta 8), care *se luptă* [subl. n.] încă cu vechiul *pântece* chiar în Muntenia, provincia care formează aria lui de răspândire” (Puşcariu 1976, p. 347).

[8] *Die Darwinsche Theorie und die Sprachwissenschaft*, Weimar, H. Boehlau, 1863. Am consultat versiunea în limba engleză a lucrării, din 1869. Merită reţinută, cu titlu de exemplu, teza potrivit căreia „Regulile pe care Darwin le-a stabilit cu privire la speciile de animale şi de plante se aplică şi organismelor limbilor, adică în ceea ce priveşte trăsăturile lor principale” (Schleicher 1869, p. 30).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

Puşcariu 1976, p. 104), zestrea metaforică lăsată moştenire de către înaintaşi pare a prevala asupra adevărului ultim căutat de omul de ştiinţă. Altfel spus, „noţiunile teoretice născute metaforic supravieţuiesc adesea dispariţiei teoriilor care le-au generat" (Pulaczewska 1999, p.171). Din acest punct de vedere, comentariul lui Sextil Puşcariu este lipsit de echivoc şi prefigurează constatările actuale:

> „vedem că în mod fatal numirea introdusă de filolog se întemeiază pe o metaforă şi implică, deci, o idee preconcepută" (*ibidem*).

Aşadar, metafora este constitutivă abstracţiunilor ştiinţifice şi poate supravieţui teoriei din care s-a ivit. Calitatea ei de „catalizator al înţelegerii" şi capacitatea ei „de a transpune chestiuni dificile într-un cadru plauzibil şi concis" (Buss/Jost 2002/ 2006, p. 13) înlesnesc insinuarea în turnul de fildeş al abstracţiunilor ştiinţei.

Originile domeniului metaforic al mecanicităţii sunt identificate de unii cercetători (Pulaczewska 1999, p. 163) în cântul al V-lea al poemului *De rerum natura* al poetului latin Lucretius. În fizică mai ales, metafora lumii ca mecanism, „machina mundi", a cunoscut particularizări specifice fiecărei epoci culturale, dar cu substrat comun: atât comportamentul raţional al fiinţei umane, cât şi manifestările cosmice pot fi puse în ecuaţie cu funcţionarea unui mecanism (*ibidem*).

Fie că se ia ca reper metafora *mecanismului de ceas* (secolele XVI–XVIII), metafora *maşinii* (secolele XIX–XX) sau metafora *computerului* (secolele XX–XXI), ceea ce atrage atenţia asupra acestui model de explicare a alcătuirii lumii este strânsa legătură cu modelul organicist. Mecanismul este un analogon al fiinţelor vii. Unii cercetători plasează ascuţirea concurenţei dintre cele două modele metaforice în veacul al XVII-lea, odată cu dezvoltarea cartezianismului (Ruse 2005), însă alţi autori (Reeves 2005, p. 26) notează că imaginarea lumii ca mecanism, nu ca organism, fusese deja explicit formulată în scrierile astronomului Johanes Kepler.

În marea lingvistică a secolului al XIX-lea, tensiunea conceptuală dintre ORGANISM şi MECANISM oscilează între preeminenţa organicităţii, aspect ilustrat de viziunea lui Wilhelm von Humboldt[9] asupra limbii, şi prevalenţa axării pe observarea mecanismelor lingvistice, aspect ilustrat de contribuţiile fondatorilor Şcolii Neogramatice[10]. Emergenţa structuralismului lingvistic coincide cu trecerea într-un con de umbră a modelului organicist, revitalizat însă, în lingvistica contemporană, dar de pe poziţiile ideologice ale evoluţionismului, nu ale ideologiei romantice, aşa cum se întâmpla la începutul secolului al XIX-lea.

Citindu-l pe S. Puşcariu, surprindem atât deprinderea îndelung exersată de a examina procesualitatea mecanismelor lingvistice, cât şi verva de a plasticiza retoric funcţionarea lor. În primul caz, discursul e tehnic, demonstrativ şi priveşte ac-

[9] E. Cassirer (2008, p. 111) comentează că prin fuziunea ideii de formă organică cu ideea de totalitate a ajuns Wilhelm von Humboldt la concepţia sa filosofică despre lume.

[10] „Mecanismul vorbirii umane are un dublu aspect, mental şi fizic. Ţelul principal al lingvistului comparativist este de a căută să aibă o înţelegere clară a acestui mecanism. Numai pe baza unei înţelegeri cât mai exacte a organizării şi modului de operare a acestui mecanism psihofizic el îşi poate forma o idee asupra a ceea ce posibil în limbă în general" (Osthoff–Brugmann 1878, în Lehmann 1967, p. 214).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

ţiunea mecanismelor limbii, considerate în interioritatea lor. În cel de-al doilea caz, discursul e imagistic, argumentativ şi priveşte spectacolul acţiunii lor[11].

Metaforele particulare sunt constructe specifice anumitor autori, anumitor şcoli de gândire sau anumitor grupuri de ştiinţe. Relativa lor individualitate legitimează presupunerea că, la origine, metaforele generale au fost metafore „de autor", devenite, cu timpul, metafore «implicite» (vezi Slave 1991, p. 11–12), depozitate în bazinul comun şi conservate în patrimoniul conceptual şi denominativ al ştiinţelor. Prin contrast, *metaforele particulare* sunt «explicite» în sensul că prestigiul şi pertinenţa lor depind de un complex de factori precum autoritatea, influenţa şi consideraţia de care se bucură cercetătorul în sânul comunităţii ştiinţifice, dar şi gradul de stabilitate sau de inerţie terminologică dintr-o anumită disciplină, în acord cu evoluţia ei istorică.

Pentru a înţelege mai bine cât de pronunţată poate fi distanţa între «implicit» şi «explicit» se poate lua ca exemplu noţiunea de TULPINĂ, pe care Puşcariu a preluat-o din lingvistica germană şi pe care a încercat să o impună pentru a marca îndepărtarea de o altă noţiune-problemă, cea de RĂDĂCINĂ, considerată improprie pentru a descrie alcătuirea lingvistică a CUVÂNTULUI. În DR VI (1929–1930), lingvistul publica studiul intitulat *Morfonemul şi economia limbei*, în care argumenta de ce TULPINĂ ar fi un termen mai potrivit decât RĂDĂCINĂ. Argumentul este reluat parţial şi în primul volumul al sintezei *Limba română* (1976, p. 105):

> „Mai potrivit decât terminul de «rădăcină» – din care «creşte» cuvântul – este, dacă menţinem totuşi expresia metaforică, cel de *tulpină*, partea esenţială şi vizibilă, care «rămâne» după ce am despoiat copacul de crengile sale, cuvântul de dezinenţe şi elemente derivative. [...] Am putea defini «tulpina» ca un sunet sau un grup de sunete constant în simţul unei limbi, care se repetă în toate cuvintele aparţinând aceleiaşi familii semantice. [...] tulpina nu e însă numai complexul de sunete, ci acest complex împreună cu toate modificările formale care se produc în momentul derivării" (Puşcariu 1929–1930, p. 217).

Astfel definită, TULPINA i-a servit lingvistului pentru a problematiza diverse aspecte din dinamica fonomorfologică a limbii române. În primul volum al sintezei sale, lingvistul recurge cu stăruinţă la noţiune, dar, din când în când, în ciuda voinţei de a abandona RĂDĂCINA, propriul text conservă şi câte un RADICAL[12].

Asemenea oscilaţii sugerează cât de mare e presiunea constructelor consacrate, de tip implicit, asupra creaţiilor de tip explicit, ceea ce ne îndeamnă să credem că unele din catacrezele ştiinţifice adoptate şi frecvent folosite în comunitatea oameni-

[11] „În limbile gramaticalizate vorbitorul se mişcă ca pe şine. Ca mecanicul de locomotivă, vorbitorul – şi mai ales scriitorul – are să dirijeze numai viteze, să frâneze, să ia cotiturile şi să înţeleagă semnele semaforului din gări, unde acarii îi deschid drumul. În cele negramaticalizate, ca a noastră, ne mişcăm – când cu automobilul, când cu carul cu boi – pe şosele şi drumuri, pe care trebuie să ni le căutăm uneori singuri, în orice caz cotind mereu ca să nu ne ciocnim cu alţii şi ca să evităm hârtoapele" (Puşcariu 1976, p. 369).

[12] „Chiar şi sufixul se poate contagia de radicalul cu care se găseşte adesea în unire" (Puşcariu 1976, p. 106); „dar formaţii hibride, ca de ex. *culpaş* sau chiar *culpeş*, în care s-au adăugat sufixe populare la un radical savant ar putea fi sacrificate" (Puşcariu 1976, p. 386).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

lor de ştiinţă prevalează asupra propunerilor terminologice „de autor”. În lingvistica românească, noţiunea propusă de Puşcariu nu s-a impus, din moment ce noţiunea curentă este cea de TEMĂ. Cu toate acestea, argumentarea lingvistului este elegantă şi de mare acurateţe conceptuală, dar e configurată după tipar germanic, nu romanic, dacă ţinem seama că *tulpină* este oglinda românească a unor termeni de specialitate precum germ. *Stamm* sau engl. *stem*. În epocă, o folosire statornică a noţiunii propuse de S. Puşcariu o regăsim la unii dintre colaboratorii săi, precum Theodor Capidan (1943), a cărui consecvenţă în a-l prefera pe *tulpină* lui *rădăcină* este însă mai scăzută. Prin contrast, perechea *morfonem*/*morfofonem* este prezentă astăzi în dicţionarele specializate ale lingviştilor străini şi români (Crystal 2008, p. 315; DŞL 2001, p. 328), în ciuda lipsei de eleganţă pe care Puşcariu o semnala în urmă cu opt decenii[13]. Se dovedeşte astfel că, în ştiinţă, inerţia terminologică e un indicator de stabilitate a conceptualizărilor.

Cu toate acestea, nu trebuie creată impresia că omul de ştiinţă nu are libertatea de a valorifica în expunere libertăţile limbii şi ale gândirii. Dimpotrivă, studiile contemporane asupra condiţiei metaforei în cunoaşterea şi comunicarea ştiinţifică evidenţiază o bogată paletă de constructe imagistice la care oamenii de ştiinţă recurg pentru a demonstra, pentru a argumenta o idee sau pentru a caracteriza un fenomen.

Dacă trecem în plan secund criteriul „autorului” şi al „tradiţiei”, pe baza căruia se poate problematiza necesitatea de a face deosebire între *metaforele particulare* şi cele *generale*, vom observa că, prin actualizarea opoziţiei implicit–explicit, procesul de convenţionalizare metaforică presupune existenţa a trei grade de metaforizare (Buss–Jost 2002, p. 4):

a) *Metaforele tocite* sunt aşa-numitele *metafore moarte* sau *lexicalizate* pe care, din pricina deprinderii de a le folosi, membrii comunităţilor ştiinţifice nu le mai simt ca metafore. Internaţionalizarea este un indicator al tocirii acestor catacreze. De exemplu, la baza unor termeni tehnici de uz curent în teoria şi analiza limbii, precum *organism*, *mecanism* sau *radical* se află vechi tulpine metaforice: gr. *Organon* ‘unealtă’, gr. *mekhane* ‘dispozitiv, instrument’, lat. *radix* ‘rădăcină’. Diversele dicţionare explicative şi etimologice ale vocabularelor ştiinţifice (a se vedea, de pildă, Elias 2007) arătă cel mai bine cât de mult datorează ştiinţa modernă resurselor greco-latine.

b) *Metaforele convenţionale*, numite şi *metafore slabe*, sunt constructe cărora membrii diverselor comunităţi ştiinţifice încă le recunosc şi le exploatează valoarea metaforică. În cea mai mare parte, acestea sunt metafore „la modă”. De pildă, un studiu (Gentner–Grudin 1985, p. 181–192) privind metaforizarea activităţii mentale în scrierile de psihologie publicate în „Psychological Review” în decurs de nouăzeci de ani a evidenţiat faptul că „modele” de conceptualizare metaforică se schimbă în timp. Metaforele descoperite în respectivele scrieri au fost grupate în patru

[13] „Cuvântul «morfonem» nu e tocmai frumos, iar scurtarea lui din «morfofonem» mai mult comodă decât elegantă. Totuşi, acceptarea acestui neologism, care îmbogăţeşte în mod real terminologia noastră, se impune”(Puşcariu 1931, p. 211).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

clase tematice: a) *metafore ale vieţuitoarelor* (engl. *animate-being metaphors*), b) *metafore neurale* (engl. *neural metaphors*), c) *metafore spaţiale* (engl. *spatial metaphors*) şi d) *metafore sistemice* (engl. *system metaphors*). Au fost excluse din analiză metaforele goale de tipul „sănătate mentală" (*mental health*) sau „creştere intelectuală" (*intelectual growth*) şi metaforele idiosincratice, care nu putut fi incluse în vreo clasă.

Autorii studiului au constatat că în perioada de la finele veacului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea au dominat metaforele vieţuitoarelor şi cele spaţiale. Între 1925 şi 1945, pe fondul dezvoltării behaviorismului, cele două tipuri dominante de metaforizare au cunoscut un regres semnificativ, dar a crescut indicele de apariţie a metaforelor neurale şi sistemice, pentru ca între 1955 şi 1975 să se constate o accelerare a prezenţei metaforelor sistemice şi spaţiale. Mai departe, în interiorul clasei metaforelor sistemice s-a observat o deplasare a interesului specialiştilor dinspre metaforele mecaniciste, dominante la răscrucea veacurilor, către metafore sistemice împrumutate din matematică, fizică şi cibernetică. În opinia autorilor, schimbările în preferinţa pentru anumite clase metaforice sunt motivate, în primul rând, de apartenenţa cercetătorilor la o anumită şcoală de gândire ştiinţifică. Astfel, creşterea metaforelor neurale s-a datorat influenţei gestaltismului, iar proliferarea metaforelor sistemice şi spaţiale în scrierile din a doua jumătate a secolului al XX-lea a fost pusă pe seama emergenţei psihologiei cognitive.

c) *Metaforele vii*, numite şi metafore *inovatoare* sau *puternice*, sunt metaforele care pun deschid noi orizonturi în cercetarea ştiinţifică. Această clasă de metafore este cel mai strâns legată de personalitatea creatoare a omului de ştiinţă.

Cititor atent şi pasionat, Sextil Puşcariu a remarcat potenţialul euristic al analogiei pe care Vittore Pisani, reprezentant de seamă al şcolii neolingvistice italiene, a dezvoltat-o între organizarea internă a limbii şi stilurile arhitecturii[14]. Pe fundamentul pus de V. Pisani, E. Coşeriu (1992–1993) va edifica binecunoscuta distincţie între *arhitectură* (limbă istorică) şi *structură* (limbă funcţională).

Alţi autori, precum Jean Molino (1979, p. 91–92), valorifică criteriul structural pentru a deosebi existenţa a trei tipuri de raporturi analogice ce potenţează metaforele ştiinţifice.

i) *Metaforele calitative* presupun existenţa unor corespondenţe între noţiuni pe baza unor note considerate asemănătoare. Structura schematică a acestor metafore este de tipul [A este B]. Astfel de metafore sunt adesea întrebuinţate de Sextil Puşcariu. Reţinem pentru exemplificare metafore de tipul VORBITORUL E UN

[14] „Lingvistul italian V. Pisani aseamănă cu drept cuvânt structura internă a unei limbi cu stilurile arhitecturii. Dintr-o limbă se poate traduce în alta, înlocuind uneori numai cuvintele, precum de la o clădire a Renaşterii se poate trece, prin modificarea ornamentaţiei, la baroc sau rococo. Precum însă nu se poate trece de la stilul clasic la cel gotic printr-o simplă modificare de ornamentaţie exterioară, fiindcă întreaga clădire e «gândită» altfel, tot astfel redarea unei expresii într-o limbă străină cere de multe ori o schimbare a structurii însăşi. Felul cum se exprimă diferitele popoare corespunde unor mentalităţi diferite" (Puşcariu 1976, p. 11).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

ARHITECT[15], VORBITORUL E UN INGINER CONSTRUCTOR[16], SUNETELE SUNT CĂRŢI DE JOC[17], CUVINTELE SUNT VEŞMINTE[18], UNITĂTILE LINGVISTICE SUNT CULORI[19], UZUL LINGVISTIC E UN TIRAN[20]. De regulă, astfel de metafore sunt întreţesute în producţii imagistice mai ample, după cum vom arăta în cele ce urmează.

ii) *Metaforele relaţionale* se dezvoltă prin analogii de raporturi şi relaţii. Numite şi *metafore filate*, aceste metafore sunt „cărămizile" de care se foloseşte constructorul pentru a înălţa edificiul discursiv. Schema acestor metafore este de tipul [A este pentru B, ceea ce C este pentru D]. Sextil Puşcariu recurge constant la metafora filată. Unul dintre exemplele tipice este corelarea construcţiei de propoziţii cu mobilarea unei locuinţe:

> „Când construiesc o propoziţie e ca şi când aş lua pe cineva de mână şi l-aş duce de pe stradă într-o locuinţă. Verbul – elementul esenţial al frazei – e adăpostul pe care i-l dau. Pentru ca să se simtă bine, trebuie să-i mobilez casa. *Cine* ? *pe cine* ? şi *cui* sunt patul, masa şi scaunul, fără de care o locuire nu se prea poate imagina. *Cum* ? *când* ? *unde* ? *de ce* ? etc. sunt mobilele accesorii: un dulap, o etajeră, o oglindă, un covor, nişte perdele etc., toate mai mult sau mai puţin de lux, fără de care putem locui, dar nu ne simţim în largul nostru. Între obiectele care alcătuiesc un «interior» sunt unele care nici nu se pot numi «mobile» şi cu toate aceste au un rost precis: soba, comutatorul electric, soneria, robinetul de la apeduct, cuiul din perete, scara etc. Cu acestea se pot asemăna morfemele şi auxiliarele care devin importante în clipa când îndeplinesc o funcţiune: când în sobă facem foc, când aprindem lumina electrică, când apăsăm butonul soneriei sau învârtim robinetul, când atârnăm un tablou în cuiul din perete, când ne urcăm pe scară ca să scoatem o carte din raftul cel mai de sus al bibliotecii. Conjuncţiunile şi prepoziţiile se pot asemăna cu sertarele, uşile şi cu ţâţânele în jurul cărora se învârtesc uşile" (Puşcariu 1976, p. 143–144).

[15] „Vom vedea în capitolul despre «Cugetarea lingvistică» că nu toţi cei ce vorbesc aceeaşi limbă îşi clădesc frazele la fel – altminteri nu n-ar fi adevărat dictonul că «stilul e omul» – şi că arhitectura frazei diferă chiar la acelaşi individ, după dispoziţia sufletească, după «situaţia» în care se găseşte şi după pregătirea ascultătorului de a-l «ghici»" (Puşcariu 1976, p. 79).

[16] „[...] fiecare subiect grăitor e singur un inginer de poduri şi şosele" (Puşcariu 1976, p. 106).

[17] „Nici o limbă nu face însă uz de toate aceste sunete, ci numai de o parte din ele, de obicei nu mai multe decât foile unui joc de cărţi. Dar cât de nenumărate sunt posibilităţile de variaţie cu o pereche de cărţi!" (Puşcariu 1976, p. 73).

[18] „În limba tradiţională căutăm expresiile cele mai potrivite pentru a ne îmbrăca gândurile" (Puşcariu 1976, p. 11); „Când gândul era îmbrăcat într-o formă nouă, expresia figurată era uşor înţeleasă, apreciată, primită sau imitată imediat" (Puşcariu 1976, p. 164); „Europenizarea noastră a schimbat atât de radical felul nostru de trai şi concepţiile româneşti încât materialul vechi de limbă nu mai ajungea ca să îmbrace ideile nouă" (Puşcariu 1976, p. 379).

[19] „Sunt limbi, cum e bunăoară cea bască, în care coloritul onomatopeic are rol fonologic" (Puşcariu 1976, p. 97); „Compusele cu asemenea demonstrative se decolorează în curând şi pierd, prin banalizare, din pregnanţa lor" (Puşcariu 1976, p. 114); „[...] sunetele, având la traci alt colorit, au fost asimilate, în împrumuturi, sunetelor ilirice cele mai apropiate" (Puşcariu 1976, p. 170).

[20] „Uzul este un tiran care pune stavilă pornirilor individuale şi limitează posibilităţile variate de expresie la ceea ce a devenit normă pentru colectivitate" (Puşcariu 1976, p. 28).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

Întrucât lingvistul exploatează constant potenţialul argumentativ al metaforelor filate suntem înclinaţi să credem că metaforele relaţionale evidenţiază cel mai bine existenţa unor *planuri de impact imagistic*.

În primul rând trebuie luat în considerare *planul reprezentării*. Ţesute în pânza imaginilor, raţionamentele se materializează, ceea ce înseamnă că imaginii îi este atribuită proprietatea de a reliefa judecata. Planul reprezentării angajează obiectul cunoaşterii ştiinţifice.

În al doilea rând, trebuie ţinut seama de *planul interacţiunii cu receptorul*. Prin mijlocirea metaforei, receptorul pătrunde în lumea de idei şi de cuvinte a emiţătorului. Prin metaforă, întâlnirea dintre protagonişti este supusă unei negocieri. Acest plan pune în valoare contractul retoric dintre emiţător şi receptor.

În sfârşit, trebuie avut în vedere *planul textual*. În plan textual, metafora asigură unitatea şi coerenţa ideatică şi lingvistică a expunerii ştiinţifice şi reflectă tipul de segment discursiv la alcătuirea căruia metafora participă. St. Darian (2003) observă cu îndreptăţire că în „filmul" unei expuneri ştiinţifice intră, de regulă, secvenţe[21] precum *clasificarea, definiţia, experimentul, ilustraţia, ipoteza* şi fiecare din aceste secvenţe are un specific structural şi lingvistic.

Bogăţia figurativă a scrisului ştiinţific profesat de Sextil Puşcariu pune în valoare solidaritatea dintre cele trei planuri de impact imagistic. Lingvistul nu are doar o concepţie modernă despre obiectul cercetării sale, ci şi conştiinţa că se adresează unui public modern, care este sau care trebuie cultivat. În consecinţă, sursele imagistice pe care lingvistul le angajează în expunere pentru a materializa obiectul cunoaşterii în conştiinţa receptorilor alcătuiesc, în planul textului, un inventar divers: *astronomie* (domeniu configurat prin trei componente: *satelit*[22], *orbită*[23] şi *centru de gravitaţie*[24]), *biologie* (în special *botanică*[25]), *cinematografie*[26], *chimie*[27], *croitorie*[28],

[21] Secvenţele sunt redate în ordine alfabetică, nu în ordinea organizărilor textuale.

[22] „Când în loc de *scaun* zic *scaunul*, *n* nu mai e satelitul lui *au* precedent, ci trece sub stăpânirea lui *u* următor, a doua culme sonoră" (Puşcariu 1976, p. 69).

[23] „Prin extensiunea Imperiului Roman la gurile Dunării, neamul cel mai important din aceste regiuni a intrat în orbita unei culturi nouă" (Puşcariu 1976, p. 419).

[24] „Centrele de gravitate fiind diferite şi căile de comunicaţie grele, un contact între grupul de nord şi cel de sud nu există de multă vreme" (Puşcariu 1976, p. 228).

[25] „Totuşi n-ar fi exclus ca unele cuvinte păstoreşti ca *brânză* şi *zer* sau verbe cu rădăcini atât de adânci în limbă, ca *a băga*, a căror etimologie a rămas obscură, să fie autohtone" (Puşcariu 1976, p. 167).

[26] „[...] un film ştiinţific de cinematograf e mai instructiv decât o fotografie sau un desen. Suntem atât de deprinşi să constatăm că totul în jurul nostru e devenire, încât, într-o operă literară, gustăm mai mult acţiunea decât descrierea, şi înţelegem mai uşor un fenomen când îi urmărim evoluţia. Cercetările de natură istorică corespund unei porniri firești şi nu exclud înţelegerea preocupărilor noua ale lingvisticei moderne, pe care le pot întregi adesea" (Puşcariu 1976, p. 6).

[27] „Logicianul lucrează în laborator, distilând gândirea, spre a o prezenta pură, astfel precum farmacistul îţi serveşte în sticluţe sau hapuri iodul sau vitamina C; obiectul lingvisticii este, dimpotrivă, mai ales gândirea netrecută prin toate retortele sintaxei" (Puşcariu 1976, p. 124).

[28] „Cum limba evoluează necontenit şi rostirea se schimbă, semnele cu care îmbrăcăm această limbă se aseamănă cu un costum moştenit de copii de la părinţi, care trebuie ajustat pe talia celor ce-l îmbracă" (Puşcariu 1976, p. 96).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

echitaţie[29], *economie*[30] şi *finanţe*[31], *fizică*[32], *literatură*[33], *medicină* (în special *anatomie*[34] şi *patologie*[35]), *mitologie*[36], *muzică*[37], *pictură*[38], *sport*[39], *teatru*[40], *tehnică* (în special *construcţii*[41] şi *transporturi*), *turism*[42] ş.a.

S-ar zice că nimic din ceea ce ţine de omenesc nu lipseşte din inventar. Într-adevăr, un catalog complet al surselor imagistice pe care învăţatul le-a fructificat în lucrările sale ar sublinia *dimensiunea enciclopedică* a imaginarului ştiinţific indivi-

[29] „Cel ce a făcut în viaţă călărie ştie că dacă un cal se opreşte în faţa unui obstacol nu e de vină calul, ci călăreţul. [...] Ca acel fluid misterios care se revarsă de la călăreţ asupra calului, aşa se transmite de la vorbitor la ascultător şi dispoziţia sufletească pentru înţelegerea cutărei metafore sau expresii neobişnuite” (Puşcariu 1976, p. 119).

[30] „Ca pe piaţa de mărfuri, există şi cu privire la pătrunderea cuvintelor nouă în limbă o **cerere şi o ofertă**” (Puşcariu 1976, p. 205).

[31] „Aceste cuvinte cu o întrebuinţare zilnică multiplă sunt «banii buni» ai limbii, ele formează stocul de aur care ridică «valuta»” (Puşcariu 1976, p. 182).

[32] „Precum fierul atras de un magnet devine el însuşi un magnet pentru altă bucată de fier ajunsă în apropierea lui, astfel dacii romanizaţi au devenit propagatorii romanismului între seminţiile dacice ce mai păstrau limba lui Decebal şi se întorceau acum din nou în ţara din care romanii făcuseră pe părinţii lor să se retragă dincolo de hotarele Imperiului” (Puşcariu 1976, p. 344).

[33] „Discuţia [despre neologism – nota n.] e binevenită, întrucât deşteaptă în cercuri largi un interes nescăzut pentru limbă; ea e în acelaşi timp inutilă, căci neologismul care n-are drept de cetăţenie se elimină de la sine. Ce e val ca valul trece...” (Puşcariu 1976, p. 392).

[34] „Limba română de azi e însăşi limba latină, la anul 1939, cu modificările ivite în cursul veacurilor, precum pielea de pe corpul nostru este tot pielea cu care ne-am născut, cu aceeaşi coloare şi cu aceleaşi semne şi aluniţe ca şi în pruncie, deşi toate celulele ei s-au împrospătat în curgerea timpului” (Puşcariu 1976, p. 174).

[35] „[...] aşa cum bolile contagioase se răspândesc, în afară de voinţa noastră, într-un anumit timp şi pe un anumit spaţiu, asupra unei colectivităţi, tot astfel o rostire nouă, condiţionată de anumiţi factori fiziologici, molipseşte pe cei ce vorbesc o limbă sau un dialect” (Puşcariu 1976, p. 4).

[36] „Nu avem, firește, pretenţia să deschidem căi largi în acest labirint. Am vrea numai să găsim un fir al Ariadnei, făcând distincţie între diferitele feluri de cuvinte onomatopeice” (Puşcariu 1976, p. 97).

[37] „Fonologia este ştiinţa care studiază fonemul, spre deosebire de fonetică, care se ocupă de sunetul emis de organul nostru fonator. Ceea ce pentru un pianist e tehnica, e pentru un lingvist fonetica; fonologia se poate asemăna cu interpretarea unei bucăţi muzicale” (Puşcariu 1976, p. 75).

[38] „A susţine că brevilocvenţa, adică expresia-schiţă, s-a născut prin scurtare din expresia-desen este tot atât de greşit ca a ne închipui că pictorul face schiţele sale ştergând cu guma umbriturile dintr-un desen” (Puşcariu 1976, p. 123).

[39] „Aceste mişcări nu se fac însă numai pentru sunetele iniţiale, ci pentru toate sunetele cuvântului, a căror articulaţie poate fi pregătită dinainte, întrucât mişcările care pregătesc diferitele sunete nu se stânjenesc unele pe altele. Imaginea din acest film se aseamănă cu ceea ce observăm la un grup de alergători când aşteaptă semnalul de plecare: îi vedem cu toţi muşchii într-o supremă încordare, nu numai pentru întâiul salt, ci pentru cursa întreagă” (Puşcariu 1976, p. 67).

[40] Sextil Puşcariu foloseşte ocazional o sintagmă cu originea în lumea teatrului, *a juca un rol*. Vezi Puşcariu 1976, p. 59, 106, 141, 275, 309.

[41] „Când zic: *Cânele latră, nu muşcă*, am ridicat oarecum în faţa ascultătorului meu doi pereţi, marcând două compartimente în care îl conduc. Când zic însă: *Cânele care latră nu muşcă*, am prins cei doi pereţi unul de altul cu un fel de scoabă. *Care* face, printr-o raportare la cele precedente, din două, un singur compartiment” (Puşcariu 1976, p. 115).

[42] „Ghidul cu care cetitorii acestui volum au făcut călătoria circulară n-a ţinut să le dea numai explicaţiile învăţate de la alţii, ci a încercat să prezinte lucrurile aşa cum ele i s-au lămurit lui, printr-o lungă şi necurmată meditare asupra lor” (Puşcariu 1976, p. 12).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

dual şi fundamentul *antropologic* al metaforelor fructificate cu diverse funcţii de Sextil Puşcariu.

iii) *Metaforele tematice*, numite şi *metafore radicale* (engl. *root-metaphors*) sau *arhetipuri*, sunt constructele cu organizarea cea mai complexă. Ele implică corelări ample, sistematic organizate şi susceptibile de a servi drept cadru de referinţă. Funcţia lor euristică este pusă în lumină de existenţa unor *câmpuri metaforice*. Tiparul schematic al acestor ansambluri metaforice este [X pentru Y], în care X şi Y sunt domeniile tematice corelate.

Jean Molino (1979, p. 94) consideră că *metaforele tematice* sunt de trei feluri:

a) *cu tematică preluată direct din experienţa umană* (teme antropomorfice, ştiinţifice, culturale);

b) *cu tematică binară*, care evidenţiază puncte de vedere antitetice asupra realului (constant–schimbător; complex–simplu, reducţionist–holistic, continuu–discontinuu, empiric–formal);

c) *cu tematică formală*, care dirijează preferinţa pentru legi exprimate sub forme particulare (principiul simplităţii, al constanţei şi al conservării, al extremelor, al imposibilităţii).

Metaforele tematice probează că expunerea ştiinţifică se întemeiază pe configurarea unui *sistem ierarhic de imagini*. Pe de o parte, metaforele calitative pot participa la închegarea metaforelor relaţionale, iar acestea din urmă pot contribui la dezvoltarea constelaţiilor tematice.

Existenţa unui sistem ierarhic de imagini poate fi dovedită invocându-se şi criteriul distribuţiei (Darian 2003, p. 97), în acord cu care se disting trei feluri de metafore ştiinţifice: *metafore izolate*, *metafore concatenate* (engl. *cluster*) şi *metafore recurente*. Dacă izolarea nu este un criteriu forte pentru a evalua existenţa ierarhizărilor de imagini, concatenarea şi recurenţa ne pot ajuta să observăm statornicia corelaţiilor prin care se dezvoltă câmpurile metaforice ale sistemului imagistic.

Dacă ne întrebăm care sunt metaforele tematice dominante în sinteza lui Sextil Puşcariu, putem intui un răspuns urmărind cu atenţie cuprinsul lucrării. Numărul mare de substantive „verbale" – *abatere*, *colonizare*, *contaminare*, *convieţuire*, *cucerire*, *evacuare*, *exemplificare*, *generalizare*, *grupare*, *interpretare*, *întrebuinţare*, *organizare*, *pătrundere*, *răspândire*, *repetare*, *rusticizare*, *schimbare*, *traducere*, *uzare* – ale căror baze sunt verbe de acţiune, indiferent că este vorba despre acţiuni derulate în plan fizic sau despre operaţii şi procese mentale, oferă un indiciu preţios: toate privesc sau sunt puse în legătură cu limba şi cu activitatea de cercetare a limbii. Aşadar, una din conceptualizările tematice fundamentale este, în volumul lui Sextil Puşcariu, metafora LIMBA ESTE MIŞCARE.

Această conceptualizare puternică şi cuprinzătoare rezumă o ideologie ştiinţifică întreţinută vreme de aproape două veacuri de generaţii de filologi şi lingvişti fascinaţi de curgerea care animă existenţa limbilor istorice. Într-un fel sau altul, toate celelalte metafore tematice prezente în lucrarea lui Sextil Puşcariu sunt infuzate de această conceptualizare.

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

Mişcarea limbii nu se confundă cu observarea şi descrierea ei, fapt subliniat cu tărie de savant:

> „Observarea atentă a limbii, care e la temelia oricărei descoperiri, nu trebuie să se mărginească la urmărirea dinamică a fenomenelor în prefacerea lor, ci trebuie să le vadă şi static, prin contrastele ce le prezintă" (Puşcariu 1976, p. 6).

Pentru a măsura forţa de difuziune a conceptualizării care, din punctul nostru de vedere, se află în centrul sistemului de imagini ce colorează discursul ştiinţific, considerăm oportună o trecere în revistă a funcţiilor pe care le îndeplinesc metaforele în cunoaşterea şi comunicare ştiinţifică.

Psihologul american Robert R. Hoffman (1980, p. 393–423) consideră că metafora are rol activ şi creator în ştiinţă. „Metafora" – scrie R. R. Hoffman – „ajută cercetarea ştiinţifică atât sub aspect educativ, cât şi pedagogic". Funcţiilor *explicativă* şi *ilustrativă* li se adaugă multiple roluri euristice:

> „[...] o metaforă poate indica noi direcţii, noi demonstraţii şi noi experimente atât în privinţa testării de ipoteze cât şi a operaţiunii adiacente de clasificare. O metaforă poate indica noi constructe şi noţiuni teoretice sau le poate reinterpreta pe cele deja existente. O metaforă poate indica noi corelaţii structurale sau asemănări între constructele teoretice, adică noi categorii de constructe şi proprietăţi [...]. Metafora poate indica noi relaţii funcţionale care ar putea fi formalizate matematic. [...] În raport cu o teorie sau o ipoteză concurentă, o metaforă poate arăta că descrierea literală poate fi greşită [...]" (Hoffman 1980, p. 411).

Tabloul funcţiilor metaforei în cunoaşterea şi comunicarea ştiinţifică este creionat în tonuri asemănătoare de lingvişti. Realizând un tabel sinoptic al funcţiilor pe care le are metafora în diverse genuri de discurs[43], Andrew Goatly (1997, p. 300) notează că în textele de popularizare a ştiinţei se manifestă următoarele funcţii: 1) ideologică, 2) explicativă/modelatoare, 3) de reconceptualizare, 4) argumentativă/ analogică, 5) textuală/structurantă şi 6) informativă/de memorare/ de evidenţiere.

Urmând o clasificare mai precisă (Pulaczewska 1999, p. 66), dezvoltată prin raportare la domeniul fizicii, se poate realiza o mai bună individualizare a funcţiilor metaforei ştiinţifice:

1) *funcţie conceptual-teoretică*: metafora materializează abstracţiunile ştiinţifice şi structurează modelele conceptuale şi teoretice; ea redimensionează noţiunile şi legitimează teoriile;

2) *funcţie metateoretică*: articulează şi organizează perspectiva cercetătorului asupra obiectului cunoaşterii;

3) *funcţie denominativă*: prin metaforă se dezvoltă desemnări ale noţiunilor;

4) *funcţie educativă*: pentru neiniţiaţi, metafora înlesneşte achiziţiile conceptuale;

5) *funcţie stilistică* sau *retorică*: metafora plasticizează exprimarea;

6) *funcţie sociologică*: metafora evidenţiază apartenenţa unui cercetător la o anumită comunitate ştiinţifică şi favorizează mobilizarea resurselor necesare pentru dezvoltarea anumitor direcţii de cercetare instituţională.

[43] Conversaţie, texte de popularizare a ştiinţei, publicitate tipărită în reviste, proză şi poezie modernă.

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

Acest mănunchi de funcţii trebuie corelat cu planurile de impact imagistic descrise anterior, deoarece ele semnalează dacă metafora participă la problematizarea identităţii obiectului cunoaşterii, dacă prin mijlocirea ei se negociază distanţa retorică faţă de viziunea altui om de ştiinţă sau faţă altă categorie de receptori şi dacă ia parte la formularea de definiţii, ipoteze, exemplificări şi argumente prin care se încheagă expunerea ştiinţifică.

Prin natura lor complexă, metaforele tematice pot acţiona în toate cele trei planuri de impact imagistic, actualizând în chip diferenţiat funcţiile de la un plan la altul. Merită, deci, să analizăm care este specificul funcţional al metaforei tematice în fiecare plan de impact imagistic.

Sextil Puşcariu recurge frecvent la metafora tematică a CĂLĂTORIEI. Ea este una din matricele imagistice ale sintezei *Limba română*. În prefaţa lucrării, intitulată „Prezentare", metafora CĂLĂTORIEI se manifestă în planul interacţiunii cu receptorul. După ce introduce corespondenţa carte–oraş prin recurs la schema metaforei relaţionale (capitolele sunt pentru carte ceea ce cartierele sunt pentru oraş), savantul introduce tema CĂLĂTORIEI DE ORIENTARE, al cărei scenariu este de bună seamă familiar: *lingvistul* este *ghidul turistic*, *cititorul* este *turistul*, *cartea* este *marele oraş*, *capitolele* ei sunt *cartierele*, dar, pentru a cunoaşte *specificul* oraşului, adică *ideile despre limbă* cuprinse în carte, *turistul* are nevoie de *hărţi*, de hărţile ALR. Ghidul „ar fi bucuros dacă drumul făcut împreună ar deştepta în cetitor dorinţa să se întoarcă în muzeele văzute în treacăt, să se documenteze mai bine din colecţiile cuprinse în volumele viitoare" (Puşcariu 1976, p. 12). Aşadar, prin tema CĂLĂTORIEI DE ORIENTARE se stabileşte cu cititorul pactul de lectură, i se aduc la cunoştinţă structura lucrării şi aşteptările autorului, îi este dezvăluită metodologia de lucru şi este invitat să mai vină şi altă dată în „oraş". În acest context, prin împletirea funcţiei sociologice cu funcţia stilistică se stipulează condiţiile contractului retoric dintre autor şi cititor. Ghidul politicos şi binevoitor deţine competenţa, autoritatea şi mijloacele de a-l îndruma pe turist prin oraş. La rândul său, cititorul are dorinţa, energia şi resursele necesare pentru a vizita cele mai importante monumente ale oraşului. Călătoria este, deci, în beneficiul turistului.

Problematizarea raportului *limbă–gândire* prin apel la imagistica CĂLĂTORIEI ţine de planul reprezentării şi este încifrată în strălucirile unei frumoase bijuterii conceptuale. Cristalizată încă din prefaţă[44], ideea că limba şi gândirea se luminează reciproc îndrumându-se una pe cealaltă este adunată într-o pagină de mare distincţie intelectuală:

> „Cele dintâi limbi pe care istoria ni le-a păstrat apar bogate şi cu construcţii gramaticale complicate; din cele mai vechi timpuri cuvintele în împerecherea lor nu sunt numai

[44] „Limba nu e – şi acest lucru se recunoaşte din ce în ce mai mult – numai un servitor al gândirii, ci şi un stăpân al ei. Dacă e adevărat că omul vorbeşte aşa cum cugetă, nu e mai puţin adevărat că omul cugetă după cum s-au deprins să vorbească înaintaşii lui. În limba tradiţională căutăm expresiile cele mai potrivite pentru a ne îmbrăca gândurile, dar această limbă moştenită, cu anumite clişee şi asociaţii constante, îndreaptă gândurile noastre pe căile pe care s-au mişcat şi cugetele înaintaşilor noştri, stabilind o legătură trainică între fiii acestui neam, o *forma mentis* naţională" (Puşcariu 1976, p. 11).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

> nişte căi drepte, pe care gândurile să poată călători de la om la om, ci ne apar adesea ca drumuri şerpuite, cu legături multiple între ele, pe marginea cărora cresc flori parfumate şi boschete tăinuite, în care gândul să se poată ascunde la nevoie. Moştenind de la părinţi aceste căi bătătorite de generaţii întregi, noi nu umblăm cu gândurile noastre pe ele pasivi, ci fiecare subiect grăitor e singur un inginer de poduri şi şosele, contribuind la întreţinerea şi lărgirea lor şi găsind poteci nouă de legătură între cele vechi. Nu există trecător, oricât de umil, care să nu fi lăsat în trecere o urmă pe aceste căi, nu e minte gânditoare şi inimă simţitoare care să nu fi contribuit la sporirea limbii" (Puşcariu 1976, p. 106–107).

Limba este un spaţiu intim şi familiar al gândirii. Întovărăşindu-se cu gândurile sale, omul călătoreşte pe drumurile vechi ale limbii păstrate din moşi-strămoşi, străbătând necunoscutul şi tăind noi poteci care să-i deschidă vederea spre căile din vechime. Fiecare trecător lasă urma gândurilor sale pe acest palimpsest nevăzut, iar drumurile nu sunt niciodată aceleaşi pentru toţi drumeţii.

Metafora fundamentală, LIMBA ESTE MIŞCARE, este, în acest fragment, deplină. Dacă limba este o mişcare a gândirii, nu e mai puţin adevărat că GÂNDIREA ESTE O MIŞCARE ÎN ŞI PRIN LIMBĂ. Probatoriul acestei contemplări a fiinţei limbii îl aflăm în începutul capitolului al IV-lea, *Trecutul*, din partea a doua a lucrării, *Limbă şi naţiune*, în care S. Puşcariu (1976, p. 317–319) examinează cuvintele care în limba română „însemnează" „a se mişca dintr-un loc în altul" şi concluzionează că „efloreşcenţa frazeologică neobişnuită" reflectă continuitatea traiului în matca spaţiului etnogenetic. În contextul amintit, dominanta funcţională a imagisticii călătoriei este conceptual-teoretică.

Prin prelucrarea atentă a ţesăturii imagistice a CĂLĂTORIEI se asigură stabilitatea şi convergenţa exemplificărilor în întreg edificiul expozitiv. Fibrele particulare ale ilustrărilor sunt întreţesute în imaginea călătoriei. Complexul imagistic devine sfera în care sunt cuprinse toate cazurile individuale:

> „Se spune de obicei despre cuvinte că ele călătoresc. Expresia aceasta figurată poate fi înţeleasă în două feluri: sau oamenii călătoresc şi duc cu ei cuvintele dintr-un loc într-altul; sau oamenii stau pe loc şi transmit prin comunicaţie cuvintele – şi, în general, orice inovaţie de limbă – de la om la om" (Puşcariu, 1976, p. 207).

Cu alte cuvinte, ţesătura imagistică alcătuieşte un cadru argumentativ vast, un fir al Ariadnei care călăuzeşte observarea şi interpretarea proceselor lingvistice.

Tot în partea a doua a sintezei, la sfârşitul capitolului despre rolul factorului social în evoluţia unei limbi, S. Puşcariu trasează distincţia între limbile gramaticalizate şi cele negramaticalizate. Limbile gramaticalizate, afirmă învăţatul (1976, p. 369), sunt limbi disciplinate, ordonate, standardizate. Limbile negramaticalizate sunt limbi anarhice, plastice şi bogate în nuanţe individuale. Pentru a legitima distincţia, autorul preferă să fructifice imagistica elocventă a CĂLĂTORIEI CU UN MIJLOC DE TRANSPORT[45] în locul recursului la exemple. Prin această tehnică se face o

[45] „În limbile gramaticalizate vorbitorul se mişcă ca pe şine. Ca mecanicul de locomotivă, vorbitorul – şi mai ales scriitorul – are să dirijeze numai viteze, să frâneze, să ia cotiturile şi să înţeleagă semnele semaforului din gări, unde acarii îi deschid drumul. În cele negramaticalizate, ca a noastră,

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

însemnată economie discursivă şi cognitivă. Nefiind o miză importantă pusă în joc, lingvistul renunţă la efortul de a valida distincţia prin apel la definiţii, exemple şi analiză comparativă, iar cititorul este dirijat să accepte ca indubitabilă distincţia trasată de autor. În acest context, împletirea funcţiei conceptual-teoretice cu funcţia stilistică are evident scop persuasiv. Forţa imaginii proiectează în plan secund absenţa demonstraţiei care ar fi validat distincţia conceptuală. Prin potenţarea imaginii, expunerea rămâne unitară, concisă şi percutantă. Deşi ar trebui să ţină de planul reprezentării, aşa cum ar fi de aşteptat, imagistica ţine de planul structurării textului (se închide un capitol).

De altfel, tehnica de a închide şi deschide demonstraţii şi argumentări prin intermediul unor metafore tematice sau relaţionale este marca de identitate retorică a lucrării lui Sextil Puşcariu.

În capitolul intitulat *Organizaţia limbii* este valorificat cadrul imagistic al BIBLIOTECII. Capitolul despre cugetarea lingvistică are la bază constatarea că procesul de comunicare verbală este ca o EMISIUNE RADIOFONICĂ. Aceste ţesături imagistice structurează prezentarea şi au valoare euristică. Impactul lor se manifestă deopotrivă în planul reprezentării cunoaşterii, în planul interacţiunii cu receptorul şi în plan textual. Dar lingvistul nu recurge doar la metafore relaţionale şi tematice proprii. El valorifică şi zestrea imagistică a înaintaşilor. De la M. Brèal, Puşcariu preia cadrul imagistic al PLASEI DE FIRE DE PE LENTILA ASTRONOMULUI (Puşcariu 1976, p. 15, 136), indicând şi originea literară a acestei imagini al cărei părinte este scriitorul Anatole France. De la J. Gilliéron este împrumutat cadrul metaforic al BOLILOR cuvintelor (Puşcariu 1976, p. 194, 196, 204). Urmându-l pe L. Spitzer, savantul român actualizează în propriul text metafora mitologică[46]. Unele dintre cadrele imagistice preluate de la alţi autori au, în ştiinţele limbii, o forţă ideologică atât de puternică încât imaginea devine „sinonimă" cu (re)numele savantului care a întrebuinţat-o euristic:

> „Din toate aceste trăsături caracteristice se poate desluşi sistemul fonetic al limbii române. Acest sistem formează un tot închegat. Când printr-o inovaţiune se produce o perturbare, suferă sistemul întreg şi de obicei dezechilibrul iscat trebuie refăcut printr-o compensaţie oarecare. La jocul de şah pot lua figurile partenerului meu, fără ca sistemul să se altereze. Tot astfel pot amuţi anumite sunete şi pot «cădea» anumite terminaţiuni, fără ca înţelegerea unui grai să fie tulburată. Când însă luarea unei figuri poate avea ca urmare prăbuşirea întregului sistem clădit în jurul ei, atunci nu mai poate ajuta decât «compensaţia» pe care o poate aduce pionul schimbat în regină" (Puşcariu 1976, p. 17).

Îl citim pe Sextil Puşcariu şi îl întrezărim pe Ferdinand de Saussure. Aceste *imagini în filigran* sprijină constatarea că în expunerea ştiinţifică prestigiul savantului este unul din catalizatorii care grăbesc procesul de expansiune metaforică a

ne mişcăm – când cu automobilul, când cu carul cu boi – pe şosele şi drumuri, pe care trebuie să ni le căutăm uneori singuri, în orice caz cotind mereu ca să nu ne ciocnim cu alţii şi ca să evităm hârtoapele" (Puşcariu 1976, p. 369).

[46] „Căci, ca să întrebuinţez o imagine a lui L. Spitzer, cuvintele nu au un călcâi al lui Ahile, un singur loc vulnerabil, ci cad, ca Sf. Sebastian, răpuse de sute de săgeţi" (Puşcariu 1976, p. 203).

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

unui anumit construct imagistic. Nu credem că ne îndepărtăm foarte mult de realitate dacă afirmăm că pionierii ştiinţei şi creatorii de şcoală dovedesc, prin activitatea lor, că istoria ştiinţei este scrisă de învingători.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

ALIL = „Anuar de lingvistică şi istorie literară”, Iaşi, I, 1964 şi urm.

Alter 1999 = Stephen G. Alter, *Darwinism and the linguistic image: language, race and natural theology in the nineteenth century*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1999.

Al-Zahrani 2007 = Abdulsalam Al-Zahrani, *Darwin's Metaphors Revisited: Conceptual Metaphors, Conceptual Blends, and Idealized Cognitive Models in the Theory of Evolution*, în „Metaphor and Symbol”, XXIII, 2007, nr. 1, p. 50–82.

Baldwin 1909 = James Mark Baldwin, *Darwin and the Humanities*, Baltimore, Review Publishing Co., 1909.

Blaga 2011 = Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2011.

Brown 2003 = Theodore L. Brown, *Making Truth: Metaphor in Science*, Urbana, University of Illinois Press, 2003.

Buss–Jost 2002/2006 = Mareike Buss, Jörg Jost, *Rethinking the connection of metaphor and topos*, în „Interlinguistica”, XIII, 2002, (I), p. 275–292 (republicat în *metaphorik.de*, 2006, http://www.metaphorik.de/de/aufsaetze/rethinking-connection-metaphor-and-topos-und.html).

Capidan 1943 = Theodor Capidan, *Limbă şi cultură*, Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1943.

Cassirer 2008 = Ernst Cassirer, *Filosofia formelor simbolice*, vol. I. *Limbajul*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2008.

Coşeriu 1992–1993 = Eugeniu Coşeriu, *Arhitectura şi structura limbii*, în ALIL, XXXIII, 1992–1993, p. 49–64.

Crystal 2008 – David Crystal, *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*, sixth edition, Oxford, Blackwell Publishing, 2008.

Darian 2003 = Steven Darian, *Understanding the Language of Science*, Austin, University of Texas Press, 2003.

Darwin 1909 = Charles Darwin, *The Origin of Species*, New York, P. F. Collier & Son, 1909.

DR = „Dacoromania”, Buletinul Muzeului Limbii Române, I–XI, 1921–1948.

Eco 1983 = Umberto Eco, *The Scandal of Metaphor: Metaphorology and Semiotics*, în „Poetics Today”, IV, 1983, nr. 2, p. 217–257.

DŞL 2001 = Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira, 2001.

Elias 2007 = Joseph S. Elias, *Science terms made easy*, Wesport, Greenwood Press, 2007.

Gentner–Grudin 1985 = Dedre Gentner, Jonathan Grudin, *The Evolution of Mental Metaphors in Psychology: A 90-Year Retrospectiv*e”, în „American Psychologist”, XL, 1985, nr. 2, p. 181–192.

Gibbs 1994 = Raymond W. Gibbs, *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.

Goatly 1997 = Andrew Goatly, *The Language of Metaphors*, London, Routledge, 1997.

Herrman 2013 = Julia Berenike Herrmann, *Metaphor in academic discourse*. Teză de doctorat, Universitatea Vrije, Amsterdam, 2013. Ediţie electronică: http://dare.ubvu.vu.nl/bitstream/handle/1871/43562/dissertation.pdf?sequence=1

Hoffman 1980 = Robert R. Hoffman, *Metaphor in science*, în Richard P. Honeck & Robert R. Hoffman (eds), *Cognition and Figurative Language*, Hilldale, Lawrence Erlbaum Associates, 1980.

Lakoff–Johnson 2003 = George Lakoff, Mark Johnson, *Metaphors we live by*, Chicago, The Chicago University Press, 2003.

Lehmann 1967 = W. P. Lehmann (ed.), *A Reader in Nineteenth Century Historical Indo-European Linguistics*, Bloomington, Indiana University Press, 1967.

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)

Molino 1979 = Jean Molino, *Métaphores, modèles et analogies dans les sciences*, în „Langages", XIV, 1979, nr. 54, p. 83–102.
Morpurgo Davies 1998 = Anna Morpurgo Davies, *Nineteenth – Century Linguistics*, în Giulio Lepschy (ed.), *History of Linguistics*, vol. IV, London–New York, Longman, 1998.
Osthoff–Brugmann 1878 = Hermann Osthoff, Karl Brugmann, *Preface to Morphological Investigations in the Sphere of the Indo-European Languages*, I, 1878, în W. P. Lehmann, *A Reader in Nineteenth Century Historical Indo-European Linguistics*, Bloomington, Indiana University Press, 1967, p. 197–209.
Puşcariu 1929–1930 = Sextil Puşcariu, *Morfonemul şi economia limbei*, în DR, VI, 1929–1930, p. 211–243.
Puşcariu 1976 = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I. *Privire generală*, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.
Pulaczewska 1999 = Hanna Pulaczewska, *Aspects of Metaphor in Physics: Examples and Case Studies*, Tübingen, Max Nyemeyer Verlag, 1999.
Reeves 2005 = Carol Reeves, *The Language of Science*, London–New York, Routledge–Taylor & Francis Group, 2005.
Ruse 2005 = Michael Ruse, *Darwinism and mechanism: metaphor in science*, în „Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences", XXXVI, 2005, nr. 2, p. 285–302.
Schleicher 1869 = August Schleicher, *Darwinism Tested by the Science of Language*, London, John Camden Hotten, 1869.
Slave 1991 = Elena Slave, *Metafora în limba română. Comentarii şi aplicaţii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1991.
Vianu 1968 = Tudor Vianu, *Studii de stilistică*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968.
Vianu 2010 = Tudor Vianu, *Estetica*, Bucureşti, Editura Orizonturi, 2010.

THE USE OF METAPHOR IN SEXTIL PUŞCARIU'S SCIENTIFIC WORK (*Abstract*)

The paper examines the use of metaphor in Sextil Puşcariu's major scientific work, *Limba română. Privire generală* [The Romanian Language. An Overview]. The analysis is focused on the typology and the functions of the scientific metaphor with special interest in the figurative language in the realm of linguistics. The description highlights Puşcariu's rich repertoire of extended metaphors (A is to B what C is to D) as well as his complex use of root-metaphors such as LANGUAGE IS MOTION that underlie and motivate the prominence of networks like the JOURNEY scenario. Last but not least, the study traces both the metaphorical loans and the original metaphors that infuse the scientific discourse authored by the Romanian linguist.

Cuvinte-cheie: *metaforă, discurs ştiinţific, lingvistică, limba română, Sextil Puşcariu.*
Keywords: *metaphor, scientific discourse, linguistics, Romanian language, Sextil Puşcariu.*

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"
Facultatea de Litere
Iaşi, Bd. Carol I, 11
ioan_milica@yahoo.com

BDD-A13530 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 10:51:58 UTC)